

Konu: **Bilim**
Yazı: **93**

Bilim ve Felsefe

Doç. Dr. **Haluk Berkmen**

Bilim ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Örneğin, deney, gözlem ve tutarlı düşünceye dayanan yöntemli ve sistematik disiplinlerin tümüne verilen isim. Veya, düzensiz gibi görünen duyu verilerinden düzenli ve tümel yasalar bulma çabasıdır. Ayrıca, yeni veriler ışığında değişime açık ve *yanlışlanabilir* disiplinlerin tümüdür. Zira bir disiplinin bilim olarak tanımlanabilmesi için deney ve gözlemlerle yanlışlanabilir olması, doğrulanmasından daha önemlidir. Eğer bir disiplin dogmalara dayanıyorsa ve yanlışlanması mümkün değilse, bu disiplin bilim olarak tanımlanamaz. Dinlerin bilim olarak kabul görmeyişlerinin esas nedeni budur.

Felsefe ise, doğanın varlığını ve varoluşunu, insan ahlâkını ve estetik anlayışını mantıklı ve tutarlı bir şekilde açıklayan düşünce yapıtlarına verilen genel tanımdır. Felsefe, insanın hem evrenin hem de kendi varlığının ve varoluşunun kökenini bilgi ve bilgelikle açıklama çabasını içerir. Tanrı, evren ve insan konularını birlikte ele alan felsefi disipline **Kozmogoni** denir. Kozmogonide hem bilgi hem de sezgi vardır. Dolayısıyla tanrı-evren-insan ilişkisini bütünsel bir bakışla yorumlamaya yönelik bir yaklaşım söz konusudur.

Günümüzde ise bu bütünsel bakış kaybolmuş, tanrı konusu teolojinin, insan konusu psikolojinin ve evren konusu kozmolojinin inhisarına girmiştir. Bu üç disiplin birbirleriyle bağlantısız ve ilişkisiz birtakım yorum ve görüşler geliştirmiş, aralarında anlaşabilecekleri ortak görüşler tümüyle yok olmuştur. Oysaki kadim dönemde bilge insanların birleştirici yorumları, kâmil (olgun) insana doğru gelişmeyi sağlayan birer sıçrama tahtası durumundaydı. Maalesef, günümüzde bu sıçramayı sağlayacak ne bilge kişiler ne de Kozmogoninin birleştirici bakışı kalmıştır.

Kadim dönemin bilgi kişilerinden belki de en önemlisi **Hermes Trimesgistus** adıyla bilinen Mısır'da yaşamış insandır. Hermes Kozmogonisinden Ruhsal İnsan bölümündeki **74** sayılı **Hermes Öğretisi** başlıklı yazımda söz ettim (1). Onun evren modelinde merkezde dünya ve etrafında yedi kat gökyüzü vardır. Bu model sonradan **Aristo** ve **Batlamyus** (Ptoleme) tarafından benimsenmiş ve 16. yüzyıla kadar kabul görmüştür (2). Hermes astroloji, sanat ve simya ile ilgili görüşlerinden dolayı ona "üç kere kutsal" anlamına gelen Trimesgistus denmiştir. Hermes'in günümüzden yaklaşık 3,000 yıl önce yaşamış olduğu düşünülmektedir.

Kadim Yunan düşünürleri evrenin oluşumunu **Kaos** adı verdikleri karmaşık bir ortamdan başlatırlar. Kaos şekilsiz ve düzensiz sonsuz uzay idi. Fakat bu uzayın bir kaynağı (tözü) olmalıydı. M.Ö. 7. yüzyılda **Thales** (M.Ö. 624 – 546) bu töze **ARKHE** adını verdi. Arkhe kendi başına şekil alamazdı. Kaos'tan Kozmos, düzensizlikten düzen nasıl oluşacaktı? Arkhe'yi şekillendirecek bir güç olmalıydı. **Platon** (M.Ö. 427 – 347) kaosun **Demiurgos** adlı bir tanrı tarafından şekillendirilerek kozmosa dönüştürüldüğünü savundu. Demiurgos, yoktan var etmeyen, karmaşadan düzeni şekillendirip ortaya çıkarandı (3).

Fakat arkhe'nin tözü neydi? Thales arkhe'nin su olduğunu ve her şeyin sudan ortaya çıktığını savundu. Ona göre karalar su ortamı üzerinde yüzmekte ve depremler alttaki su dalgalarının etkisiyle oluşmaktaydı. Thales'in öğrencisi olan **Anaximander** (M.Ö. 610 - 546) arkhe'nin su olamayacağını zira su ateşe dönüşmeyeceğini iddia etti ve arkhe olarak şekilsiz **apeiron** kavramını ileri sürdü. Apeiron "zamansız ve mekânsız" anlamını taşıyordu. Apeiron kavramı, günümüzün tanrı inancıyla büyük çapta örtüşmektedir.

Anaximander'in öğrencisi olan **Anaximenes** (M.Ö. 585 – 525) arkhe'nin hava olduğunu ileri sürdü. Hava önce bulut, sonra buhar, yağmur, su, çamur, toprak ve tüm katı cisimleri oluşturduğu görüşünü savundu. Ona göre hava yaşam gücünü içerir ve insan ile tüm canlıların 'yaşam gücü' demek olan **psyhe** sahibi olduklarını söyledi. Psyhe kavramı hem ruh hem de can veya tin anlamlarını içerir. Psikoloji sözü de "psyhe bilimi" demektir.

Her üç filozof Milet'te veya kadim Miletus'ta, batı Anadolu'daki Didim'de yaşamışlardır. Bu üç filozofa "Sokrat öncesi" filozoflar denir. Sokrates'i dünyaya tanıtmış olan **Platon** (Eflatun) 4 tane cevherden: **Ateş, Su, Hava, Toprak** ve 4 tane de erdemden: **Adalet, Cesaret, Ölçülülük, Bilgelik** söz eder. Geliştirdiği Kozmogoni'de Sokrat öncesi görüşleri birleştirmiş ve insanları hem bilgili hem de erdemli olmalarını istemiştir. Platon'a göre bilginin kaynağı düşünce (**episteme**) olup, bilgi üretilmez sadece keşfedilir.

Kadim dönemin arkhe'leri olan ateş, su, hava ve toprak günümüzde bilimin konusu olmuş ve her biri bir **faz** olarak tanımlanmıştır. **Toprak:** Katı fazı, **Su:** Sıvı fazı, **Hava:** Gaz fazı ve **Ateş:** Plazma fazı adını almışlardır. Dolayısıyla kadim dönemin dört elementi cevher veya töz olma özelliklerini kaybetmişler, maddenin basit bir haline indirgenmişlerdir.

Platon ile aynı dönemde yaşamış olan **Demokritos** (M.Ö. 460 – 370) bölünemez demek olan 'atom' kavramını ilk ileri süren kişidir. Materyalist bir bakışı vardı ve nedenselliğe inanıyordu. Ona göre her atomun belirli bir şekli ve yapısı vardı. Demir atomu sert, tuz atomu sivri uçlu ve su atomu kaygan olmalıydı. Atomların arasında boşluk olmalıydı. Demokritos sayılarla ve geometri ile de ilgilenmiş, ilk olarak konilerin hacmini hesaplamayı başarmıştır. Demokritos'a göre ideal gerçek yoktur ve bu yüzden Platon'la anlaşamamış ve geçinememiştir. Platon'un idealist görüşlerine karşı çıkmıştır. Onun atom kavramı bir düşünce ürünü olarak uzun süre kenarda kalmış, Demokritos'tan yaklaşık 2300 yıl sonra deneysel olarak Rutherford tarafından kanıtlandığında bilimin en temel kavramına dönüşerek maddenin temel yapı taşı olarak kabul görmüştür.

İslam dünyasının en önemli filozoflarından biri de **Muhiddin İbn-ül Arabi**'dir. 1165'de Endülüste doğmuş ve 1240'da Şam'da vefat etmiştir (4). Uzun yıllar Konya'da yaşamış olan İbn-ül Arabi, **Füsusu'l Hikem** (Hikmet incileri) ve **Futuhat'ül Mekkiye** (Mekke'de Gönül Yolculuğu) adlı eserler bırakmıştır. Kendisine **Şeyh-ül Ekber** de denmiştir.

Görünen evrenin hem Allaktan türediğini **Feyz-i Mukaddes**, hem de ezeli olup başlangıcı olmadığını **Feyz-i Akdes** kavramlarıyla savunmuştur. **Akdes** sözü Kuddüs "en mükemmel" sözüyle ilişkili olup "en kutsal" demektir.

Ortaçağın baskıcı dini Avrupa'da pek çok masum insanın işkence görmesine ve meydanlarda yakılmasına neden olmuştur. Bu haksız baskı rejimine karşı çıkan Avrupalı düşünürler 16. yüzyıldan itibaren aklın önemini savunmuşlar ve batıda maddeci bir felsefeyi savunan "Aydınlanma" çağını başlatmışlardır (5). Bu çağın en önemli ve ilk filozoflarından biri Fransız düşünür ve bilim adamı **René Descartes**'tır (1596 – 1650). "**Düşünüyorum öyleyse varım**" önermesiyle insanın düşünme yetisini savunmuş ve özellikle **rasyonel** aklın önemine değinmiştir. Geometriyi sayılarla ifade ederek **Analitik Geometri** dalını başlatmıştır. 'Descartes' adından mülhem (*Dekarteziyen*) birbirine dik iki eksen olan **Kartezyen Koordinat** sistemini icat eden kişidir. Bilime matematik yardımıyla kesinlik kazandırılacağını savunarak modern pozitif bilimin kurucusu sayılır. Tüm bilimleri bir ağaca benzeterek, "metafizik kök, fizik gövde ve diğer bilimler ağacın dallarıdır" demiştir.

Descartes'ın fikirlerinden ve Galileo'nun deneylerinden ve Kepler'in gözlemlerinden yararlanan **Isaac Newton** (1642 – 1727) hem fizikçi, hem matematikçi, hem filozof, hem de ilahiyatçıdır (6). Kendi Kozmogonisini savunmuş olan Newton klasik fiziğin kurucusu olmakla kalmamış, ayrıca **Wilhelm Leibniz** (1646 – 1716) ile birlikte matematik türev kavramını da geliştirmiş olan kişidir. Newton üç temel yasa ile pek çok fizik olayını açıklamayı başarmıştır. Bunlar:

1. Bir dış kuvvetin etkisinde olmayan bir cisim ya yerinde durur veya sabit hızla doğrusal hareket eder.
2. Gök cisimleri kütleleriyle doğru orantılı, aralarındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı olarak birbirlerini çekerler.
3. Her etkiye eşit ve zıt yönde bir tepki oluşur.

Newton'un fiziği 20. yüzyıla kadar tartışmasız kabul görmüş, Görelilik ve Kuantum kuramlarının çıkışı ile birlikte evreni açıklama gücünü büyük çapta kaybetmiştir. Artık modern bilim belirsizlikten, olasılıktan ve Kaos'tan söz etmekte, adeta kadim düşünceye farklı bir kapıdan yeniden giriş yapmaktadır. Evreni belirlemeci yasalarla anlamamanın ve açıklamanın mümkün olmadığını kabullenmek durumundayız (7).

Uzay, zaman ve yerellik kavramlarını yeni bir bakış açısıyla yorumlamak zorundayız. Günümüzün felsefesi gerçeğin değişken ve döngüsel olduğunu, her anın hem bağımlı hem bağımsız olduğunu, zamanın gerçek olmayıp beynimizin ürünü olduğunu, düşüncelerimizin birer varsayım olduğunu, ayırıcı Aristo mantığının yetersiz olduğunu, bütünsel bakış için farklı bir mantığa gerek olduğunu kavrayıp kabul ettiği oranda gelişebileceği görüşündeyim (8). Bu tür bir düşünce aşaması yapılmazsa modern bir felsefeden söz etmek pek mümkün olmayacak, felsefi yorumlar kadim görüşleri tekrarlamaktan öteye geçemeyecektir.

Kaynaklar:

- (1) <http://www.halukberkmen.net/pdf/335.pdf>

- (2) <http://www.halukberkmen.net/pdf/236.pdf>
- (3) <http://www.halukberkmen.net/pdf/244.pdf>
- (4) <http://www.halukberkmen.net/pdf/233.pdf>
- (5) <http://www.halukberkmen.net/pdf/230.pdf>
- (6) <http://www.halukberkmen.net/pdf/320.pdf>
- (7) <http://www.halukberkmen.net/pdf/363.pdf>
- (8) <http://www.halukberkmen.net/pdf/14.pdf>